

més concretament en qüestions ecddòtiques i de transmissió de l'obra de March. I ho diu aquest recensor que va fer el mateix fa trenta anys i encara se'n penedeix.

Robert ARCHER
King's College London

MANENT, Albert / POCA, Josep (2013): *Pseudònims usats a Catalunya i a l'emigració*. Lleida: Pagès editors, 600 p.

La tasca d'incansable activista cultural, filòleg, historiador, poeta i biògraf d'Albert Manent és prou coneguda. I la feina d'editor-curador de Josep Poca ens ha salvat documents i epistolars imprescindibles i és autor de llibres i d'articles en diversos mitjans.

Els reculls de Joan Givanel (*Cinc-cents pseudònims catalans*, 1934) i de Josep Rodergas (*Els pseudònims usats a Catalunya*, 1951), que n'aplegà 3.800, són els antecedents del de Manent i Poca, que han ampliat el repertori fins a 7.500 pseudònims procedents de Catalunya i de l'emigració. Hi consten els pseudònims emprats, per escrit amb poques excepcions, al nostre país, en qualsevol llengua, per autors catalans o no, i també els d'autors traduïts amb presència al Principat. El llibre no classifica els tipus de pseudònims perquè es limita al catàleg alfabètic, amb indicació de dades mínimes d'època i origen i inclou des d'autors de l'edat mitjana fins a figures dels mitjans de comunicació actuals. Els autors no sempre poden localitzar el lloc de naixement o l'època i lloc de l'actuació, que són útilment consignats en la majoria de casos.

Quins motius porten algú a signar amb un nom que no és el seu? Se'n poden deduir bastants i diversos, però resseguint les llistes s'hi pot veure la diversitat de característiques: de vegades els autors són coneguts pel "*nom de plume*", noms artístics més coneguts que el seu nom real. Però sovint volen conservar l'anonimat, o bé perquè es dediquen a gèneres menors que perjudicarien la seva dedicació a obres més personals; per evitar la censura política que els podria identificar; en autors catalans per a signar les obres que escriuen en castellà *pro pane lucrando* i que no consideren tan pròpies; per evitar repetició, quan una revista és obra en gran part d'un sol autor amb diversos articles; per pura facècia, o bé per admiració o afinitat amb algun personatge famós. També el pseudònim pot consistir senzillament a fer servir el segon cognom quan el primer és molt habitual i el segon més personalitzat; per exemple, el nom complet de l'actor Alejandro Ulloa era Alejandro García Ulloa o el de Pablo Picasso era Pablo Ruiz Picasso.

Hi ha autors molt proclius als pseudònims. Començant pels autors del llibre que comentem, si Josep Poca és més discret i només n'ha fet servir un parell en el seus escrits, Albert Manent arriba a la vintena. Manolo Vázquez Montalban el supera amb trenta-set, alguns dels quals amb curioses i alambinades referències a personatges o fets de la seva època: El Guerrillero del Antifaz, facción progre; Manolo el Breve, de la Real Academia de Enanos Infiltrados; Serer o no Serer de la Santa Hermandad de Compañeros de Viaje de Wagons Lit, etc. Josep Carner és el que més pseudònims utilitza, cinquanta-dos, amb noms com Bellafila, Joan d'Albaflor i amb tirada cap als personatges literaris: Amadís de Gaula, Caliban, Palmerín d'Oлива, Plautus... Pompeu Fabra signava alguns dels seus treballs com a Esteve Arnau. Tot plegat ens permet identificar l'autor d'articles signats amb pseudònim o ens fa conèixer el nom del registre civil d'alguns pseudònims coneguts.

Signen amb les inicials, de vegades jugant amb la llengua: A. B. C. (Antoni Bergnes de les Cases), B. C. A. (Bonaventura Carles Aribau), C. C. C. (Carles Cardó, Canonge) o M. R. (Manuel Trens), que porta l'alambinament a usar la inicial del seu cognom traduït a l'anglès: Railways.

No són rars els qui signen Anònim, ras i curt i eviten signar el seu article o treball. El canvi de nom dels religiosos també és vist com a pseudònim: Basili de Rubí (Francesc de Paula Malet i Vallhonrat), Hipòlita de Jesús (Isabel de Rocabertí), Miquel d'Esplugues (Pere Camppecció).

Hi trobem pseudònims de personatges espanyols o estrangers que han actuat a Catalunya, com Sarita Montiel (Maria Antònia Abad), o d'escriptors que hi han estat traduïts com Alexandre Dumas, pare

(Alexandre Davy de la Pailletterie), George Sand (Armandine Aurore Dupin), Molière (Jean Baptiste Poquelin).

Ens són o han estat coneguts i molt sovint només pel pseudònim, una sèrie de personatges d'obra en camps diversos, literats d'èpoques i d'importància desigual: el Rector de Vallfogona (Francesc Vicent Garcia), Víctor Català (Caterina Albert), Josep Aladern (Cosme Vidal), Pere Quart (Joan Oliver), Corín Tellado (Maria del Socorro Tellado López); periodistes com Augusto Assia (Felipe Fernández García y Armesto); pintors i dibuixants com Cesc (Francesc Vila i Rufas), Montesol (Francesc Xavier Ballester), i gent dedicada a l'espectacle en diverses especialitats, del circ, del cinema, i de la ràdio: Charlie Rivel (Josep Andreu i Lasserre), Tortell Poltrona (Jaume Mateu), Emma Cohen (Emmanuela Beltran i Raho-la), Pere Tàpies (Joan Collell), o de la política: Raimon Obiols (Josep M. Obiols).

Anagrames, bifronts i jocs de lletres no són infreqüents: Abús (Agustí Busom), Asicran Saxierf (Narcisa Freixas), Cor-Net (Gaietà Cornet, on el mot "net" apareixia dins el dibuix d'un cor), Po. K. Pena (Joaquim Pena). L'esperit juganer es manifesta també en alguns pseudònims curiosos com Armando Guerra (Francisco Martín), Balón (Lluís Casas, en cròniques esportives), Caray d'H (Josep Costa i Ferré, sobre Caran d'Hache, la marca d'uns populars llapis de colors), Chorizarri Llangonissagoitibuti-farramendi (Valentí Castanys), Fra Mandonguilla (J. M. Ballarín, pvre.), Josep de les Mamelles i Montambé (Josep Novellas i Muntaner) o Un Obscurantista de Buena Fe (Fèlix Sardà i Salvany, confessió prou sincera de l'autor de *El liberalismo es pecado*).

Alguns autors se senten temptats a identificar-se amb personatges històrics o literaris: Ben-Hur (Francesc Aizcorbe), Benjamín Franklin (Gaietà Vidal i Valenciano), Bernat Desclot (Jaume Gonzalez i Agàpito), Gil Blas de Santillana (Segismundo Pey i Ramon Sarmiento), Joan Prim (Jaume Bofill i Mates), Napoleón (Antoni Fernàndez).

Hi ha entrades que se situen al límit del pseudònim. Les inicials encara poden amagar el personatge real, però més problemàtic és considerar com a pseudònims J. Petit [Joan], J. Muntanyola [Joaquim]; Bigas Luna [Joan Josep] Lola Anglada [Dolors], Julieta Serrano [Júlia]... Es pot considerar que la inicial més el cognom, els cognoms sense el nom de fonts, la contracció, reducció o diminutiu són pseudònims? Potser és una mica incongruent que hi hagi Pep Coll, però que no hi trobem Quim Monzó. Però la diversitat i extensió del recull fa comprensibles els dubtes o que els criteris no siguin explícits. En qual-sevol cas, el llibre ens forneix dades i pistes que poden resoldre molts dubtes sobre la paternitat d'alguns treballs, ens recorden fets i noms que ens poden ajudar a reconstruir detalls de certes èpoques o ens di-verteixen amb la vena imaginativa d'alguns autors.

Albert Manent i Josep Poca fan una crida a la col·laboració per a ampliar el repertori, que reconeixen necessàriament incomplet, limitat a Catalunya, i que caldria ampliar amb la incorporació dels pseudònims de les Illes i del País Valencià. La recerca de pseudònims té camp per córrer; un camp que els autors han ampliat i han deixat obert a més propostes.

Joaquim MALLAFRÈ
Universitat Rovira i Virgili
Institut d'Estudis Catalans

MARTÍ I ESCAYOL, Maria Antònia (2012): *De Re Rustica*. Edició, transcripció i estudis. Presentació de Thomas M. CAPUANO. Vilafranca del Penedès: Edicions i Propostes Culturals Andana, 224 p.

És inqüestionable l'interès dels textos de temàtica agrària (i el món que els envolta, els horts, la jardineria i les arbredes, els animals domèstics i la manescalia, l'elaboració i la conservació del vi, etc.) per a la lingüística i la filologia. I cal dir que la nostra ressenya s'enfocà des d'aquest punt de vista; algú altre s'haurà d'ocupar del relleu del text en la història de l'agronomia. Maria Antònia Martí, doctora i professora d'història moderna, ha estudiat i transcrit el manuscrit datat entre el 1475 i el 1525 (un estudi acurat de la lletra podria afinar més en la datació?) molt rellevant per a la història agronòmica i